

SUD DISKURSIDA INTERAKTIVLIK VA INSTITUTLARARO MULOQOT

Nizomova Taxmina Jamoliddin qizi

*Renessans Ta'lim Universiteti,
"Xorijiy filologiya" kafedrasi o'qituvchisi*

Annotatsiya

Mazkur maqola sud diskursida interaktivlik va institutlararo muloqotning pragmatik hamda lingvistik xususiyatlarini tahlil etishga bag'ishlangan. Unda sudya, prokuror, advokat, guvoh kabi ishtirokchilarning kommunikativ rollari, ularning nutqiy strategiyalari va nutq aktlari asosida tashkil topgan muloqot turlari o'rganiladi. Sud muloqotida tilning kuch va vakolatni ifodalovchi vosita sifatida ishlatilishi, institutlararo kuch dinamikasining til birliklarida qanday aks etishi keng yoritiladi. Shuningdek, sudda qo'llaniladigan ritorik vositalar, savol-javob shakllari, emotsional va ehtiyotkorlik elementlari tahlil qilinadi. Ingliz va o'zbek sud amaliyotlaridagi madaniy xususiyatlar ham qiyosiy asosda ko'rib chiqiladi. Maqola zamonaviy pragmalingvistika asosida sud tilining ijtimoiy-va institutsional kontekstda shakllanishini yoritib beradi.

Kalit so'zlar: Sud diskursi, interaktivlik, institutlararo muloqot, lingvopragmatika, nutq aktlari, kommunikativ strategiyalar, ritorik vositalar, til orqali kuch ifodasi, sud ishtirokchilari roli, madaniy xususiyatlar, huquqiy muloqot.

Interactivity and Inter-Institutional Communication in Courtroom Discourse

Abstract

This article is devoted to the analysis of pragmatic and linguistic features of interactivity and inter-institutional communication in courtroom discourse. It examines the communicative roles of courtroom participants—judges, prosecutors, defense attorneys, and witnesses—and explores types of interaction based on speech acts and rhetorical strategies. The study highlights how language functions as a means of expressing power and authority, and how institutional hierarchy is reflected in linguistic units. Special attention is given to rhetorical devices, question–answer structures, emotional and cautious expressions used during trials. The article also presents a comparative analysis of the cultural aspects of courtroom discourse in English and Uzbek legal practice. Based on modern pragmalinguistic approaches, the study reveals how courtroom language is shaped within a socio-institutional framework.

Keywords: Judicial discourse, interactivity, interinstitutional communication, linguopragmatics, speech acts, communicative strategies, rhetorical devices, expression of power through language, role of court participants, cultural

characteristics, legal communication.

Интерактивность и межинституциональная коммуникация в судебном дискурсе

Аннотация

Настоящая статья посвящена анализу прагматических и лингвистических особенностей интерактивности и межинституционального общения в судебном дискурсе. Рассматриваются коммуникативные роли участников — судьи, прокурора, адвоката, свидетеля, — а также формы взаимодействия, основанные на речевых актах и стратегиях. Раскрываются способы выражения власти и полномочий через язык, а также то, как институциональная иерархия отражается в речевых единицах. Особое внимание уделено риторическим средствам, вопросам-ответам, эмоциональным и осторожным элементам речи. В статье также проводится сопоставительный анализ культурных особенностей судебного дискурса в английской и узбекской правовой практике. Исследование опирается на современные подходы прагмалингвистики и освещает формирование судебного языка в социально-институциональном контексте.

Ключевые слова: Судебный дискурс, интерактивность, межинституциональная коммуникация, лингвопрагматика, речевые акты, коммуникативные стратегии, риторические приемы, выражение власти посредством языка, роль участников суда, культурные особенности, правовая коммуникация.

Kirish. Zamonaviy tilshunoslikda diskurs, ayniqsa institutsional diskurs turlaridan biri bo'lgan sud diskursi dolzarb tadqiqot yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Sud jarayoni – bu faqatgina huquqiy faoliyat emas, balki qat'iy ijtimoiy va pragmatik tamoyillarga asoslangan kommunikativ hodisa hamdir. Sud zalida yuz beradigan muloqotlar turli darajadagi institutsional ishtirokchilar o'rtasida amalga oshadi: sudya, prokuror, advokat, ayblanuvchi, guvoh va boshqalar. Ular o'z kommunikativ rollari doirasida o'zaro muloqotga kirishadilar. Ushbu muloqotlar interaktivlikka va institutlararo diskursga asoslanadi. Mazkur maqolada sud diskursida interaktivlik mohiyati, u orqali yuzaga keladigan nutq jarayonlari va institutsional pozitsiyalarning til vositalari orqali qanday ifoda topishi tahlil qilinadi.

1. Sud diskursining institutsional xususiyatlari

Sud diskursi institutsional nutq janri bo'lib, qatnashchilar ijtimoiy maqomga ega. Institutlararo muloqotning birinchi xususiyati – bu rollarning qat'iy belgilanganligi va bu rollar orqali muloqotning asimmetrik tarzda kechishidir (Tkačuková, 2010: 52). Masalan, sudya savol beruvchi, boshqaruvchi rolida bo'lsa, ayblanuvchi asosan javob beruvchi, passiv pozitsiyada bo'ladi. Shu sababli sud muloqoti simmetrik emas, balki

vertikal ierarxik tuzilishga ega.

Sud diskursining institutsional tabiati yana bir jihatdan nutq aktlarining tanlanishida namoyon bo'ladi. Sud zalidagi har bir nutq jarayoni qonuniy va rasmiy qoidalarga asoslangan. Har bir ishtirokchi institut doirasidagi rasmiylikni saqlagan holda muloqotga kirishadi. Tashkiliy-huquqiy tartibotlar til vositalarida o'z aksini topadi (Palashevskaya, 2017: 209). Bundan tashqari, qatnashchilarning tilga bo'lgan yondashuvi institutsional maqomni aks ettiradi: masalan, sudya odatda neytral va obyektiv til uslubidan foydalanadi, bu esa uning va xolisligini namoyon etadi. Prokuror esa aniq ayblovlar, faktlarga asoslangan dalillar va kuchli ritorika orqali o'zining institut doirasidagi maqsadini amalga oshiradi.

2. Interaktivlik: dialogik munosabat va rol taqsimoti

Interaktivlik – bu muloqot ishtirokchilarining o'zaro real vaqt rejimida aloqa qilishi va javob reaksiyalarining mavjudligidir. Sud diskursida interaktivlik avvalambor sudya, advokat va prokurorning bir-biriga nisbatan bergan savollari, e'tirozlari, dalillari orqali yuzaga chiqadi.

Interaktivlik, odatda, quyidagi shakllarda ko'zga tashlanadi:

- Savol-javoblar almashinuvi;
- Nutq aktlarining illokutsion kuchi orqali fikrni bosim bilan ifodalash;
- Qayta savol, bahsli mulohaza, inkor qilish, aniqlik kiritish kabi kommunikativ vositalar.

Tadqiqotchilar sud diskursini sahnalashtirilgan kommunikativ voqelik deb hisoblaydilar, bu yerda har bir aktyor o'z rolini o'ynaydi va bu rollar til birliklari orqali tan olinadi (Al-Saidi, 2020: 334). Shuningdek, interaktivlik darajasi guvohlarning ko'rsatmalarida ham kuzatiladi. Guvohlar savollarga qanday tarzda javob berishlari, ularning nutqida qanday linguistik vositalar qo'llanilishi, ularning xotira, emotsional holat, yoki muammoli holatlarga qanday munosabat bildirishi – bularning barchasi interaktivlikni kuchaytiradi. Sud jarayonida savollarning takroran berilishi, javoblarning to'liq bo'lmasligi, noaniqliklar interaktivlikning ko'rsatkichlaridan hisoblanadi.

3. Institutlararo muloqot: kuch va vakolat til vositalarida

Sud diskursida institutlararo muloqot – bu turli institutsional vakillar (masalan, advokatura va prokuratura) o'rtasida kechadigan bahsli, biroq rasmiy dialogdir. Bu muloqotda til faqat aloqa vositasi emas, balki kuchni ifodalovchi resurs sifatida ishlatiladi. Discourse Analyzer (2025) manbasida ta'kidlanishicha, prokurorlar ayblovlarni kuchli nutq aktlari bilan bildiradilar, masalan, deklarativ va imperativ jumlar, modal fe'llar (masalan, "u jinoyat sodir etdi", "aniq isbotlandi"). Advokatlar

esa ko‘proq shubha uyg‘otuvchi yoki e‘tiroz bildiruvchi til birliklaridan ("ehtimol", "dalil yetarli emas") foydalanadilar.

Sudya esa dialogni boshqaruvchi pozitsiyada turadi. Uning nutqi ko‘pincha bahoni bildiruvchi illokutsion kuchga ega bo‘ladi (masalan, "qaror qilindi", "rad etildi"). Bu institutlararo kuch dinamikasi muloqotdagi til birliklari orqali ifodalanadi. Institutlararo muloqotda ishonch hosil qilish, dialogni strategik yuritish, ma‘lumotni manipulyativ yoki o‘ziga qulay tarzda taqdim etish kabi pragmatik usullar muhim ahamiyat kasb etadi.

4. Ritorik vositalar va kommunikativ strategiyalar

Institutlararo muloqotda ishtirokchilar nafaqat huquqiy bilim, balki til strategiyasi orqali ham ustunlikka erishishga harakat qiladilar. Ritorik vositalar – metafora, ritorik savollar, emotsional chaqiriqlar – bu strategiyalarning ajralmas qismidir.

Al-Saidi (2020) tomonidan olib borilgan tadqiqotda AQSh sudlarida advokatlar tomonidan ishlatilgan "jang", "kurash", "himoya qalqoni" kabi metaforalar orqali sud zalidagi vaziyatlar dramatik tus olgani ko‘rsatib berilgan. Bunday usullar tinglovchi (sudya yoki hakamlar hay‘ati)ga emotsional ta‘sir ko‘rsatish vositasi sifatida xizmat qiladi.

O‘zbek sudlarida esa ritorik strategiyalar ko‘proq ehtiyotkorlik va axloqiy chaqiriqlarga tayanadi: "O‘g‘limdek ko‘raman", "hayotingni o‘ylab ko‘r" kabi emotsional nutq birliklari ishtirok etadi. Bundan tashqari, advokatlar ba‘zida o‘zining ijtimoiy maqomini yoki tajribasini eslatib, so‘zga ta‘sir kuchini oshirishga harakat qiladi. Shu bilan birga, ritorik pauzalar, ovoz balandligining o‘zgarishi, intonatsiya kabi paralingvistik elementlar ham institutlararo muloqotda muhim o‘rin tutadi.

5. Madaniy farqlar va sud muloqotining lokal xususiyatlari

Sud diskursining interaktivlik darajasi va institutlararo muloqot uslubi har bir madaniyatda farq qiladi. Ingliz tilidagi sudlarda bahs kuchli va ochiq, shuningdek, savollar ko‘proq bosim bilan beriladi. O‘zbek sud amaliyotida esa ehtiyotkorlik, madaniyatga xos muomala shakllari (yosh va lavozimga hurmat) interaktivlik darajasiga ta‘sir qiladi. Palashevskaya (2017: 211) fikricha, madaniy omillar muloqot shaklini va dalil keltirish usullarini belgilaydi. Shuning uchun sud diskursining tahlilida lingvistik vositalar bilan bir qatorda madaniy semiotika ham hisobga olinishi zarur. Qolaversa, tarjima va mediatizatsiya qilingan sud diskurslari (masalan, sud zalidagi translatsiyalar, stenogrammlar) madaniy xususiyatlarning tilga qanday ko‘chirilishini ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, sud diskursida interaktivlik va institutlararo muloqot bu faqat aloqa emas, balki kuch, vakolat, maqom va madaniyatning murakkab lingvistik

ifodasidir. Ishtirokchilar o'z kommunikativ strategiyalarini ijtimoiy maqom, institutsional rol va madaniy normalarga asoslangan holda tanlaydilar. Interaktivlik orqali muloqot samaradorligi, institutlararo munosabatlar orqali esa sud adolatining ta'minlanish darajasi belgilanadi. Shuning uchun sud diskursining pragmatik jihatlari chuqur tahlil etilishi zamonaviy lingvistika va huquqiy kommunikatsiya tadqiqotlari uchun dolzarb bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Tkačuková, T. (2010). The Power of Questioning: A Case Study of Courtroom Discourse. *Discourse and Interaction*, 3(2), 49–63. <https://journals.muni.cz/discourse-and-interaction/article/download/6958/8501>
2. Palashevskaya, I. V., Leontiev, V. V., & Kurchenkova, E. A. (2017). Status Positions of Courtroom Discourse Participants. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 97, 208–214. <https://www.atlantis-press.com/article/25886103.pdf>
3. Al-Saidi, M. (2020). The Language of Persuasion in Courtroom Discourse: A Computer-Aided Text Analysis. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, 11(7), 333–340. https://thesai.org/Downloads/Volume11No7/Paper_44
The_Language_of_Persuasion_in_Courtroom_Discourse.pdf
4. Discourse Analyzer. (2025). Courtroom Discourse in Discourse Analysis. <https://discourseanalyzer.com/courtroom-discourse-in-discourse-analysis/>